

Hankesuunnitelma

Lehtometsien havinaa Pirkanmaalla

Luonnonhoidolla lehdon ytimestä laajoihin luontokokonaisuuksiin

Tausta

Lehtojen merkityksestä uhanalaiselle lajistolle

Pirkanmaalla on lehtoja yhteensä noin 40 000 ha. Tästä alueesta eri tavoin suojeltuna on vajaa 1 600 ha eli noin 4 %. Lehtoja on suojeltu mm. yksityisinä ja valtion suojelualueina, luonnonsuojelulain luontotyyppeinä, metsälain arvokkaina elinympäristöinä, määräaikaisina ympäristötukialueina ja kaavapäätöksillä.

Suojellut alueet jakautuvat pääpiirteittäin seuraavasti. Luonnonsuojelulain luontotyypeistä pähkinäpensaslehtoa ja jalopuumetsiä on Pirkanmaalla noin 100 kpl ja arviolta 100 ha. Lehtojensuojeluohjelmalla on suojeltu noin 350 ha. Metsälain 10 § suojaamia lehtoja on noin 500 ha ja lisäksi metsälain mukaisista purokohteista lehtoja on noin 400 ha. METSO-ohjelmalla on suojeltu vajaa 200 ha lehtoja.

Metsien uhanalaisen lajiston elinympäristöistä lehdot ovat pienestä pinta-alaosuudestaan huolimatta ensisijaisia elinympäristöjä noin puolelle lajeista ja silmälläpidettävälle lajistolle lähes puolelle lajeista. Lehtojen uhanalaisista ja silmälläpidettävistä lajeista 2/3 on muita kuin vanhojen lehtometsien lajeja. Lajiryhmistä eniten uhanalaisia on sienissä ja selkärangattomissa.

Huomattava osa lehdossa elävistä lajeista vaatii elinympäristökseen puustoista lehtoa ja myös lahoavaa puuta, mutta ei ensisijaisesti sulkeutunutta, vanhaa lehtometsää. Vanhojen hakamaametsien kaltaiset lehdot, joista löytyy avoimia, lämpimiä laikkuja ja järeää sekä myös lahoavaa puustoa yhdessä nuorempien puustojen kanssa, tarjoaa sopivan elinympäristön useimmille vaateliaillekin lehtolajeille.

Kokonaisvaltaista ajattelua lehtometsien hoitoon

Suojelualueiden rajauksissa on usein valittu laajemman lehtoalueen arvokkain osa suojeluun, mutta potentiaalisia luontoarvoja on laajasti myös suojelukohteiden lähiympäristössä. Lehtojensuojelukohteet saattavat jäädä yksittäisiksi saarekkeiksi keskelle talousmetsiä, joita hoidetaan tavanomaisin metsätalouden toimenpitein. Varsinainen luontokohde jää usein hoidon ulkopuolelle, vaikka hoitotarve lajiston kannalta varsinkin pähkinäpensaslehdossa ja jalopuumetsissä on ilmeinen. Siksi onkin tärkeää, että sekä suojelualueita että niiden lähiympäristöjä hoidetaan kokonaisuutena lehtojen rakennepiirteet ja luontoarvot huomioon ottaen. Kokonaisvaltaista ajattelua lehtometsien hoitoon onkin hankkeen keskeisin ajatus.

Hoidettaviksi sopivat suojellut lehtokohteet jäävät usein hoitamatta, koska poistettavan puuston määrä on niin pieni, että se nostaa korjuukustannuksia kohtuuttoman suuriksi. Hankkeen tavoitteena on lisätä kytkeytyneisyyttä suojeltujen lehtojen välillä hoitamalla talousmetsälehtoja aktiivisesti luonnonhoidollisilla hakkuilla ja markkinoimalla METSO-suojelua metsänomistajille, jotka omistavat METSO-kriteerit täyttäviä kohteita. Hankkeessa rakennetaan suojelualueiden ja niiden lähimetsien hoitotarpeiden mukaan järkeviä korjuukohteita. Suojelulehtojen hoito liitetään leimikkokokonaisuuteen lähiympäristöjen talousmetsien luonnonhoidollisten hakkuiden kanssa, mikä mahdollistaa laajemman ja taloudellisesti kannattavamman hakkuun ja puukaupan metsänomistajalle.

Taloustmetsälehtoihin suojelualueiden rakennepiirteitä

Pirkanmaalla vuosina 2010-2012 toteutettu valtakunnallinen METSO-hanke Taloustmetsälehdot monimuotoisiksi tuotti lukuisia hyviä kokemuksia lehtojen hoidosta. Yli sadan hehtaarin alueella tehdyt lehtojenhoitotoimenpiteet antoivat arvokasta kokemusta metsänkäsittelyn monista eri mahdollisuuksista. Erityisesti metsänomistajat ottivat hankkeen hyvin vastaan ja olivat tyytyväisiä hankkeessa toteutettujen lehtojenhoitohakkuiden lopputulokseen. Myös metsäammattilaiset ja metsäkoneenkuljettajat saivat uutta tärkeää oppia erikoiskohteiden hakkuista.

Uudessa hankkeessa hyödynnetään aikaisemman hankkeen kokemuksia ja siinä tuotettua Taloustmetsälehdot monimuotoisiksi -opasta (Vesanto & Ruutiainen). Edellisessä hankkeessa kehitettyjen metsänkäsittelymallien ja metsänomistajien neuvonnasta saatujen kokemusten pohjalta uuden hankkeen aloituskynnys on matala.

Luonnonhoidollisia hakkuita tai hoitotöitä voidaan soveltaa erityisen hyvin suojelualueiden lähimetsiin. Seuraavissa kappaleissa kuvataan Taloustmetsälehdot monimuotoisiksi opaskirjaseen luonnonhoidollisten hakkuiden keskeisiä periaatteita:

”Luonnonhoidollisen hakkuun käsitettä käytetään kuvaamaan kaikkia eri hakkuutapoja, joilla pyritään lisäämään luonnon monimuotoisuutta tai vähentämään hakkuissa luonnolle koituvia haittoja. Luonnonhoidollisten hakkuiden tavoitteenasettelussa metsästä saatavan taloudellisen tuoton ja luonnonhoidon suhde voi vaihdella hyvinkin voimakkaasti.”

”Luonnonhoidollisella hakkuulla hoidetaan lehtoja aktiivisesti, ja ilman suojeluun sitoutuvia varoja lisätään sellaisten lehtometsien määrää, joissa on tai joihin jatkossa syntyy vaateliaankin lehtolajiston vaatimia keskeisiä rakennepiirteitä. Puuntuotannon rinnalla toteutettavasta luonnontilaisia rakennepiirteitä säilyttävästä lehtojen hoidosta saatava hyöty suhteessa menetettyyn tuottoon on huomattavan suuri. Aktiivisen hoidon vaikutus lajimäärään on suurempi kuin millään muulla elinympäristötyypillä, taloudelliset menetykset ovat vähäiset ja lisäksi hoidon vaikutus metsämaisemaan on myönteinen.”

”Monimuotoisuutta suosivassa luonnonhoidollisessa hakkuussa säästöpuustoa jätetään tavanomaisiin hakkuisiin nähden moninkertainen määrä. Metsän rakenteellista vaihtelua lisätään järeitä puita, lahopuita, nuoria puustoryhmiä, aluspuustoa ja pensaskerrosta säästämällä. Puuston tiheysvaihtelulla luodaan monimuotoisia elinympäristöjä eri lajeille. Hakkuissa suositaan lehtipuita ja tarvittaessa lisätään puulajien määrää istuttamalla. Erityisesti jalojen lehtipuiden, pähkinäpensaän, haavan ja raidan elinoloja pyritään parantamaan. Käsittelyn tuloksena syntyy monimuotoinen lehtometsä, jossa runsaan säästöpuuston johdosta lahoppuuston määrä kasvaa tulevaisuudessa moninkertaiseksi tavanomaisiin taloustmetsiin verrattuna.”

Hankkeen yleiset tavoitteet

- Hanke vastaa valtakunnalliselle METSO kehittämishankkeelle asetettuihin tavoitteisiin: ”Luonnonhoidon ja -suojelun keinojen yhdistämiseen ja luonnonhoitokeinojen monimuotoisuusvaikutusten tehostamiseen. Aikaisemmissa luonnonhoidon kehittämishankkeissa tai METSO-yhteistoimintaverkostoissa tunnistettujen hyvien käytäntöjen levittämiseen.”
- Lehtojensuojelualueiden ja taloustmetsälehtojen hoidon tavoitteena on parantaa niiden ekologista tilaa. Suojelualueiden välillä lisätään kytkeytyneisyyttä ja suojelualueista ja taloustmetsälehdosta muodostetaan yhtenäisiä monimuotoisuuskeskittyymiä.

- Myönteisen tiedottamisen ja sidosryhmäyhteistyön avulla tehdään tunnetuksi METSO-ohjelmaa vaihtoehtoisena tapana saada metsästä tuottoa. Arvokkaimmat lehtokokonaisuudet pyritään saamaan suojelun piiriin METSO-ohjelman mahdollistamin keinoin.
- Tarjotaan vaihtoehtoja metsänomistajille, jotka ovat kiinnostuneita hoitamaan metsiään monimuotoisesti luontoarvot huomioon ottaen. Lisätään metsänomistajien omien luontokohteiden tuntemusta ja yleistä luonnon arvostusta. Sovitetaan metsänomistajien tavoitteet ja luonnon monimuotoisuuden hoito yhteen aikaisemmin toimiviksi todetuilla keinoilla.
- Lisätään metsäammattilaisten ja metsäkoneenkuljettajien tietämystä ja osaamista lehtokohteiden ja yleisesti luontokohteiden käsittelystä. Hankkeessa saatuja kokemuksia voidaan käyttää toimintamallina vastaavien kohteiden hoidossa muuallakin.
- Varaudutaan lehtoalueilla ilmastonmuutokseen suosimalla lehtipuita lehtojen hoidossa sekä lisätään puuston eri-ikäisyyttä ja -rakenteisuutta. Toisaalta lehdoissa saattaa olla kuusilahopuuta ja siitä riippuvaista vaatehain lajistoa, joten lahoppuujatkumoa pidetään yllä eikä kuusen esiintymiseen sitoutuneita luontoarvoja vähennetä.
- Hankkeessa saatuja kokemuksia hyödynnetään talousmetsien luonnonhoitoon painottuvassa Monimetsä –hankkeessa siten, että hoidettuja alueita voidaan käyttää koulutusretkeilykohteina. Lehtojenhoidon toimintamalli sekä hoitomenetelmät voidaan ottaa sovelletusti valtakunnalliseen käyttöön Monimetsä –hankkeen myötävaikutuksella.
- Hanke palvelee myös Pirkanmaan metsäohjelman 2016-2020 tavoitetta ”integroida luonnonhoito kokonaisvaltaisesti metsänhoidon kaikkiin vaiheisiin”.

Hankkeen numeeriset tavoitteet

Vuosi 2017

Valitaan 15-20 metsänomistajaa, joiden lehtometsiin tehdään luontoinventointi ja määritetään hoitotarve ja laaditaan tarvittaessa hoitosuunnitelma.

Vuosi 2018

Toteutetaan talvella hoitotoimenpiteitä noin kymmenellä lehtokohteella. Jatketaan luontoinventointia ja suunnitelmien tekoa 15-20 metsänomistajan lehdoissa.

Vuosi 2019

Toteutetaan talvella hoitotoimenpiteitä noin kymmenellä lehtokohteella. Jatketaan luontoinventointia ja suunnitelmien tekoa 10-15 metsänomistajan lehdoissa.

Vuosi 2020

5-10 hakkuukohdetta saattaa siirtyä talvelle 2020, jolloin opastus hakkuiden toteutuksesta viedään loppuun, vaikka vuosi ei enää kuulu varsinaiseen hankekauteen.

Yhteensä luontoinventointi ja hoitotarpeen määrittely tehdään 40-50 kohteella. Lehtojensuojelualueita ja niiden lähimetsiä hoidetaan 20-30 kpl ja 150-200 hehtaaria. Lisäksi lehtokohteita on tavoitteena saada METSO-ohjelman mukaiseen pysyvään suojeluun 5-10 kappaletta ja metsätalouden ympäristötukialueiksi tai ympäristötuella hoidettaviksi alueiksi saman verran.

Hankkeen käytännön toteutus

Tiedotus, viestintä ja markkinointi

Hankkeesta ja sen käytännön toimista tiedotetaan paikallisesti tiedotusvälineissä ja valtakunnallisesti ainakin sähköisissä viestimissä. Viestintä hankkeen osapuolten välillä pidetään tiiviinä. Luonnonhoidollisia hakkuita ja METSO-ohjelman mukaista suojelua markkinoidaan kohdennetusti maanomistajille. Markkinoinnin kohdentamista helpottaa se, että hoitoon soveltuvat luontoarvoiltaan merkittävät ydinalueet ja niiden lähimetsät ovat jo ennalta tiedossa.

Luonnonhoidon suunnittelu ja toteutus

Ennen kohteella tehtävää suunnittelua kartoitetaan alueen luontoarvot, jotta osataan painottaa oikeita toimenpiteitä hoitosuunnitelmassa ja sen pohjalta tehtävissä luonnonhoitotoimenpiteissä. Luontoarvojen kartoitus tehdään suojelukohteella perusteellisemmin ja suojelukohteen läheisissä talousmetsissä pääpiirteittäin.

Suojelukohteiden rajaukset varmistetaan käyttäen apuna suojelualuepäätöksen karttaliitettä ja alueen sanallista kuvausta. Suojelualueiden hoidon suunnittelussa otetaan huomioon alueen rauhoitusmääräykset sekä Natura 2000 –kohteilla niitä koskevat luonnonsuojelulain säädökset. Suojeltuja luontotyyppiä käsiteltäessä on otettava huomioon myös luonnonsuojelulain säädökset siten, että luontotyyppien ominaispiirteet eivät saa vaarantua.

Kohteiden hoidosta kiinnostuneiden metsänomistajien metsiin tehdään luonnonhoidollinen puuston leimaus ja laaditaan kirjallinen työohje kohteen käsittelystä. Hoidon periaatteet selvitetään maanomistajalle. Työohje annetaan vastuussa olevalle työnjohdolle ja monitoimikoneen kuljettajalle tai maanomistajan halutessa vaikkapa hevosmetsurille ja käydään se läpi myös suullisesti. Leimaus suoritetaan tapauskohtaisesti poistettavien tai säästettävien puiden merkinnällä tai tekemällä mallileimikko alueelle. Joissakin tapauksissa kirjallinen ohje saattaa olla riittävä eikä leimausta tarvita. Suojelualueiden osalta ohjeistuksen tarkkuus määritellään tapauskohtaisesti ottaen huomioon suojeltava lajisto ja maaston mahdollinen vahingoittuminen. Hoitotoimet toteutetaan talvella maan ollessa jäässä. Metsänomistaja päättää itse kenen kanssa hän tekee puukaupan.

Hankkeessa yhdistetään suojeltujen lehtojen ja niiden lähellä olevien talousmetsälehtojen hoito siten, että luonnonhoidon ja metsänomistajan tavoitteet kohtaavat. Suojeltu lehtoalue toimii lehtokokonaisuuden ytimenä, ja lähimetsien hoidolla parannetaan tai vähintään säilytetään lehtokokonaisuuden luontoarvoja. Tarvittaessa kohdealueiksi voidaan valita muitakin arvokkaita lehtokeskittymiä esimerkiksi metsälakikohteiden lähiympäristössä. Hoito toteutetaan em. Talousmetsälehdot monimuotoisiksi -oppaan luonnonhoidollisten hakkuiden keskeisten periaatteiden mukaan.

Metsien suojelun aktivointi

Hankkeen tavoitteena on suojella arvokkaimmat lehtokohteet METSO-ohjelman pysyvällä tai määräaikaisella suojelulla metsänomistajien tavoitteiden mukaisesti. METSO-ohjelman mukaista metsien suojelua markkinoidaan metsänomistajille, joilla on arvokkaita luontokohteita lehtojensuojelualueiden lähellä. Tavoitteena on saada erityisesti lehtoja suojelun piiriin, mutta kaikki muutkin METSO-valintaperusteiden kriteerit täyttävät kohteet ovat tervetulleita ja vahvistavat lehtojen suojelua ja koko suojelualueverkostoa.

Suojelua markkinoidaan metsänomistajille henkilökohtaisten tapaamisten yhteydessä. Metsänomistajalle kerrotaan METSO-ohjelman periaatteet yhtenä mahdollisuutena säilyttää luontoarvoja ja saada taloudellista tuottoa metsistä. Mikäli suojelua ei nähdä joissakin tapauksissa potentiaalisena vaihtoehtona, voidaan markkinointi jättää tekemättä.

Yhteistyökumppanit ja työnjako

Raja-aidat luonnonsuojelun ja metsäalan välillä madaltuvat

Hankkeen vastuullisena toimijana on Suomen metsäkeskus. Yhteistyökumppaneina ovat Pirkanmaan ELY-keskus, Metsähallituksen Luontopalvelut sekä Suomen luonnonsuojeluliiton Pirkanmaan luonnonsuojelupiiri. Näistä organisaatioista koostuu myös hankkeen ohjausryhmä. Yhteistyötä tehdään myös muiden metsäalan toimijoiden (mm. metsänhoitoyhdistykset, metsäyhtiöt, yksityiset metsäpalveluyrittäjät) kanssa, jotka vastaavat kohteiden hoitotoimien käytännön toteutuksesta.

Hankkeessa on tärkeää organisaatioiden välinen yhteistyö. Yhdessä asetetut ja sovitut päämäärät palvelevat sekä luonnonhoidon tavoitteita, että avaavat uusia mahdollisuuksia konkreettiseen luonnonsuojelutyöhön myös jatkossa. Hanke toimii erinomaisena mallina poikkeuksellisesta yhteistyöstä metsäalan toimijoiden ja luonnonsuojelun edustajien välillä niin Pirkanmaalla kuin koko Suomessakin.

Työnjako eri organisaatioiden välillä

Suomen metsäkeskuksella on hankkeesta kokonaisvastuu yhteistyössä muiden hankkeeseen osallistujien kanssa. Metsäkeskus vastaa yleisestä tiedottamisesta ja yhteydenotoista metsänomistajiin. Se suunnittelee hoitotoimenpiteet ja neuvottelee metsänomistajien kanssa niiden käytännön toteutuksesta. Metsäkeskus ottaa yhteyttä hoitotoimien toteuttajiin metsänomistajan kanssa sovitulla tavalla ja opastaa toteuttajia hakkuiden ja hoitotöiden toteutuksessa. Metsäkeskus raportoi hankkeesta rahoittajalle.

Pirkanmaan ELY-keskus koostaa luonnonsuojelulain mukaisten kohteiden karttarajaukset. Se hyväksyy luonnonsuojelulain mukaisille luontotyypeille ja yksityisille lehtojensuojelualueille laaditut hoito- ja käyttösuunnitelmat. Ennen suunnitelmien laatimista ELY-keskuksen kanssa linjataan yhdessä kohteiden hoidon periaatteet.

Metsähallitus on laatinut osalle lehtojensuojelukohteista hoitosuunnitelman, joita voidaan hyödyntää hankkeessa. Metsähallituksen kanssa tehdään yhteistyötä hoitotöiden käytännön toteutuksessa. Metsähallitus osallistuu hankkeen kohdealueiden yksityisten suojelualueiden suunnitteluun ja vastaa valtion suojelualueiden suunnittelusta.

Pirkanmaan luonnonsuojelupiiri päivittää suojeltujen luontokohteiden keskeisimmät luontoarvotiedot, minkä perusteella määritetään hoitotarve sekä suunnitellaan tarvittaessa hoitotoimenpiteet.

Hankerahoitusta haetaan Suomen metsäkeskuksen ja Pirkanmaan Luonnonsuojelupiiriin työn osuuteen. Pirkanmaan ELY-keskus ja Metsähallituksen Luontopalvelut tekevät hankkeeseen liittyvät työt omalla rahoituksella. Metsäkeskus ja Luonnonsuojelupiiri sopivat tarkemmin keskinäisestä työnjaosta.

Arvio ajankäytöstä

Aikataulu

Vuosi 2017

Kuukaudet 2-3 kohteiden valinta, 3-4 kohdennettu tiedotus maanomistajille, 5-8 kohteiden luontoinventointi ja hoitotarpeen määrittely, 8-11 hoitotoimien suunnittelu, 12 luonnonhoidolliset hakkuut ja niiden ohjeistus alkavat.

Vuosi 2018

Kuukaudet 1-4 luonnonhoidolliset hakkuut jatkuvat, toteuttajia ohjeistetaan ja toimenpiteistä tiedotetaan paikallisesti. Edellisen vuoden aikataulu alkaa alusta.

Vuosi 2019

Edellisen vuoden aikataulu toistuu. Kuukaudet 11-12 loppuraportin teko ja toimintamallin tarkempi kuvaus laajempaan käyttöön. Osa hakkuista toteutuu talvella 2020 ja niiden ohjeistus ja valvonta hoidetaan loppuun.

Ajankäyttö, viikkoa			
	2017	2018	2019
Kohteiden valintaan liittyvät sisätyöt	3	3	2
Kohteiden luontoinventointi	6	6	3
Tiedottaminen ja markkinointi metsänomistajille	4	3	3
Hakkuiden ja hoidon toteutuksen suunnittelu	8	8	4
Puunkorjaajien opastus	1	4	3
Hankkeen dokumentointi + loppuraportti	1	1	5
Yhteensä	23	25	20